

Közterek és közösségek

A hordozható olvasóterem

JÓNA László

Bevezetés

Az elmúlt években számos kutatás bizonyította már, hogy a világon mindenütt egyre többen költöznek be a városokba, és hogy a jövőben ez az arány csak növekedni fog. Az ENSZ *World Urbanization Prospects. The 2018 Revision* című jelentésében az szerepel, hogy 2050-re a föld népességének 68%-a, hazánk népességének pedig 81,8%-a lesz városlakó. Így a jövő városainak komoly szociológiai és demográfiai problémákkal kell majd szembenéznük.

A köztereknek ezért a mostaninál is jelentősebb lesz a szerepük, ugyanis ezek azok a helyek minden városban, ahol valamennyi társadalmi réteg megtalálható nemtől, életkortól, vallástól, végzettségtől stb. függetlenül. De nem szabad megfeledkezni az idősekről, és a fogyatékossgal élőkéről sem, akiknek a száma a World Health Organization (WHO) 2011-ben készült *World Report on Disability* jelentés alapján növekvő tendenciát mutat. E tereken van lehetőség arra, hogy a különböző társadalmi rétegek, etnikai csoportok tagjai találkozzanak egymással, párbeszédet folytassanak, aktívan vagy passzívan kikapcsolódjanak, szórakozzanak, jobban megismerjék egymást. (Thompson 2002)

Ennek egyik lehetséges módja a városok közterein és parkjaiban megrendezésre kerülő különböző programok szervezése. Ilyen például a szabad ég alatti közös olvasás, mely Nyugat-Európában és a tengerentúlon is nagy sikernek örvend a lakosság körében. A világ különböző tájain készült kutatások igazolják, hogy egy város akkor lesz vonzó és élő, ha a közterein mindig történik valami, ami odavonzza az embereket. Pl. a Koppenhága belvárosának bevásárlóutcáit vizsgáló tanulmányból az derült ki, hogy az embereket az események, utcai zenészek,

építkezések lényegesen nagyobb számban készítenek megállásra, és nézelődésre, mint a kirakatok. A közterületekre kihelyezett padokkal és székekkel hasonló a helyzet, azokat használják gyakrabban, amelyekről a legjobb kilátás nyílik a városi életre. Az emberek számára láthatóan fontos az, hogy lássák a többi embert, az előttük kibontakozó életet és a környező közösséget. (Gehl 2014)

A jelen tanulmány ezért azt próbálja bemutatni, hogy a köztereken tartott szabadtéri olvasás miért is fontos a városi környezetben, és hogyan tudja erősíteni a helyi közösségek kapcsolatát.

A sikeres közterek

Annak megállapítására, hogy mitől válik egy köztér vagy park a városban vonzóvá és sikeressé a helyi lakosság körében, számos kutatást végeztek már. Ezek közé tartozik a *Köztér projekt (Project for Public Spaces)*, melynek keretében világszerte több mint ezer közteret vizsgáltak meg. Az eredményekből kiderült, hogy a városok közösségi tereinek sikerességét alapvetően négy tényező határozza meg:

- a közösségi szellem,
- a használat és a tevékenység,
- a megközelítés és a kapcsolatok,
- kényelem és összkep.

A *közösségi szellem* nem jelent mást, mint a bevezetőben említett, a köztereken zajló társadalmi életet. Az emberek számára ugyanis fontos, hogy találkozni és beszélgetni tudjanak másokkal egy parkban vagy egy köztéren, legyen szó akár családtagokról, rokonokról vagy barátokról. De hasonlóan fontos az is, hogy legyen lehetőségük az ismerkedésre. Így ennek köszönhetően sokkal erősebb kötődés alakul ki bennük nemcsak a közterek iránt, de a helyi közösségek, és a város iránt is.

A sikeres köztereknek lehetőséget kell nyújtaniuk különböző *tevékenységek* végzésre, mint például a kerékpározás, szabadtéri játékok, sportolás vagy a játszótér használata. Ezek az elemek vonzzák ugyanis oda, a térre vagy parkba az új látogatókat és csábítják vissza a régieket, valamint ennek köszönhetően válik egy tér egyedivé. Az a közterület, ahol nem lehet valamit csinálni, elhagyatott lesz, és senki sem fogja használni.

A sikeres köztér vagy park mindemellett nemcsak jól *látható*, de könnyen *megközelíthető*, és körbejárható. Az emberek ugyanis sokkal nagyobb biztonságban érzik magukat akkor, ha egy köztérre vezető útvonalat kirakattal rendelkező üzletek határolnak, mintha

csupasz falak, vagy üres telkek mellett kellene elhaladniuk. Mindemellett fontos az is, hogy ne csak gyalogosan, hanem kerékpárral, közösségi közlekedéssel, vagy személygépkocsival is meg lehessen a teret közelíteni. Végül egyik köztér sem lehet sikeres, ha nem *kényelmes*, vagyis nem rendelkezik elegendő és megfelelően kialakított pihenésre, szemlélődésre alkalmas utcabútorral. (Madden 2008)

A közterek és parkok használatának online felmérése

Annak megállapítására, hogy mi az, amit az emberek elvárnak egy közösségi tértől a 21. században, egy online felmérés készült 2012 júniusa és szeptembere között. (Jóna 2016)

A felmérés az alacsony részvételi arány miatt (84 fő) ugyan nem reprezentatív, és a megállapításai nem általánosíthatóak, mégis érdekes megvizsgálni, mit tartottak fontosnak a megkérdezettek egy köztér vagy egy park esetében.

A kérdőív kitöltőinek közel kétharmada (64%) nő volt, és több mint egyharmada (36%) férfi. Az iskolai végzettséget tekintve kétharmad (67%) felsőfokú végzettséggel rendelkezett, egyötöde (19%) szakközépiskola/technikummal, míg a gimnáziumi (9%) és a szakmunkás (5%) végzettségük aránya jóval elmaradt a többitől, szakiskolai bizonyítvánnyal rendelkezők pedig nem kerültek bele a mintába.

Foglalkozásukat tekintve megkérdezettek 70%-a alkalmazott volt beosztotként, ezt követték a hallgatók/diákok 15%-kal. Vállalkozónak mindössze 5% vallotta magát, vezető beosztásban lévő alkalmazottnak és nyugdíjasnak 4%, míg végül munkanélkülinek mindössze 2%.

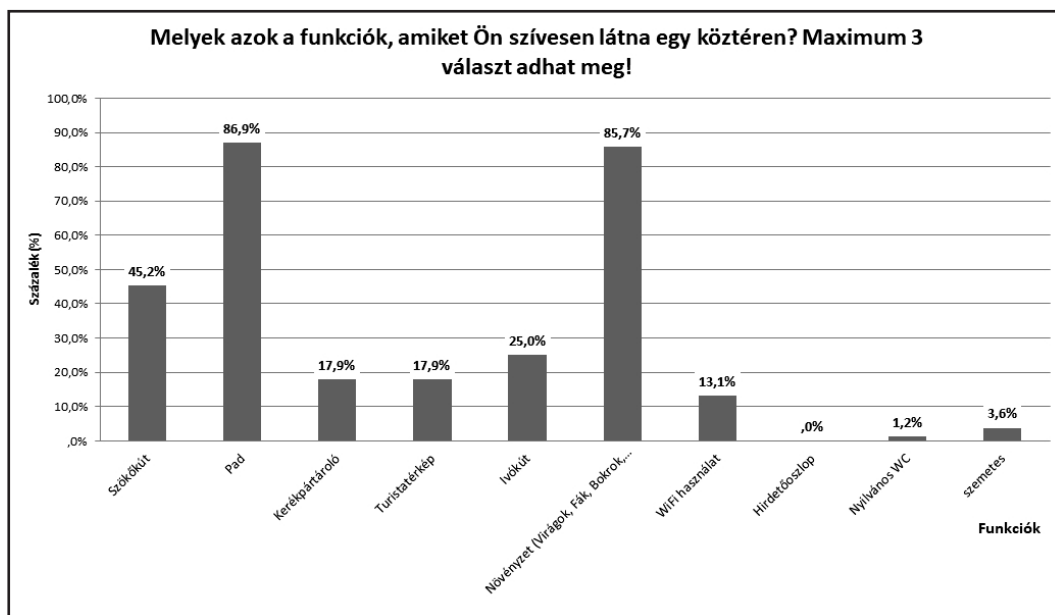
Az életkort tekintve a 21 és 30 év közöttiek töltötték ki a legnagyobb arányban (63%) a kérdőívet, akiket a 31 és 40 év közöttiek követték (20%-kal). A 41 és 50 (9%), az 51 és 60 (4%), valamint a 61 és 70 év közöttiek (4%) pedig jóval alacsonyabb arányban képviselték magukat. Három korcsoport egyáltalán nem került bele a mintába: a 14 év alattiak, a 14 és 20 év közöttiek, és a 71 év felettiak. A 71 év felettiak esetében ennek oka az lehetett, hogy ez a korosztály ismeri és használja a legkevésbé az internetet, valamint a közösségi oldalakat, ahol elsősorban elérhető volt az online felmérés. A 14 év alattiak figyelmét pedig feltehetően nem keltette fel a kutatás. Az ő esetükben valószínűleg az iskolában való lekérdezés lett volna a legcélravezetőbb módszer, azonban ehhez forrásra, és hosszabb kutatási időre lett volna szükség.

A köztetek és parkok kialakítása

A felmérés első kérdésében arra kellett választ adniuk a megkérdezetteknek, hogy melyek azok az utcabútorok, funkciók, szolgáltatások, melyeket szívesen látnának egy köztéren. A felsorolt válaszlehetőségek közül mindenkinek legfeljebb három kiválasztására volt lehetősége. Legtöbben egyértelműen a padokat jelölték meg (87%) mint a legismertebb és legnépszerűbb utcabútort, amit közel azonos arányban a növényzet iránti igény követett (85,7%) (1. ábra). A harmadik helyen a szökőkút szerepelt, melyet a válaszadók nem egészen a fele (45,2%) jelölt. Érdekes módon azonban ivókutakat lényegesen kevesebben szerettek volna a köztéren (25%), mint szökőkutakat. Ebből az következik, hogy a víznek elsősorban mint a mikroklímát és a városképet ja-

vító esztétikai élményként kell megjelennie, és csak másodsorban foyadékforrásként.

A további lehetőségek közül a kerékpártárolót (18%), a turisztásképet (18%), a WIFI használatot (13,1%), választották, míg a nyilvános WC kialakítását (1,2%) a megkérdezettek egyötödénél is kevesebben támogatták. Érdekes külön kiemelni, az a kerékpártároló és a WIFI használat. Ugyanis a kerékpárt, mint a legnépszerűbb, és legolcsóbb közlekedési eszközt az elmúlt években egyre többen kezdték el használni nemcsak iskolába, hanem munkába járásra is. A WIFI, vagyis a vezeték nélküli internethasználat ma már szinte minden közintézményben, vendéglátó- és szórakozóhelyen, sőt egyes közterületeken is elérhető díjmentesen. Mégis, ahogyan az látható, mindössze 13,1% jelölte be azt, hogy a köztéreneknek rendelkezniük kellene WIFI elérhetőséggel.

1. ábra

A köztetek használati és funkcionális igényei

(Forrás: saját szerkesztés, J. L.)

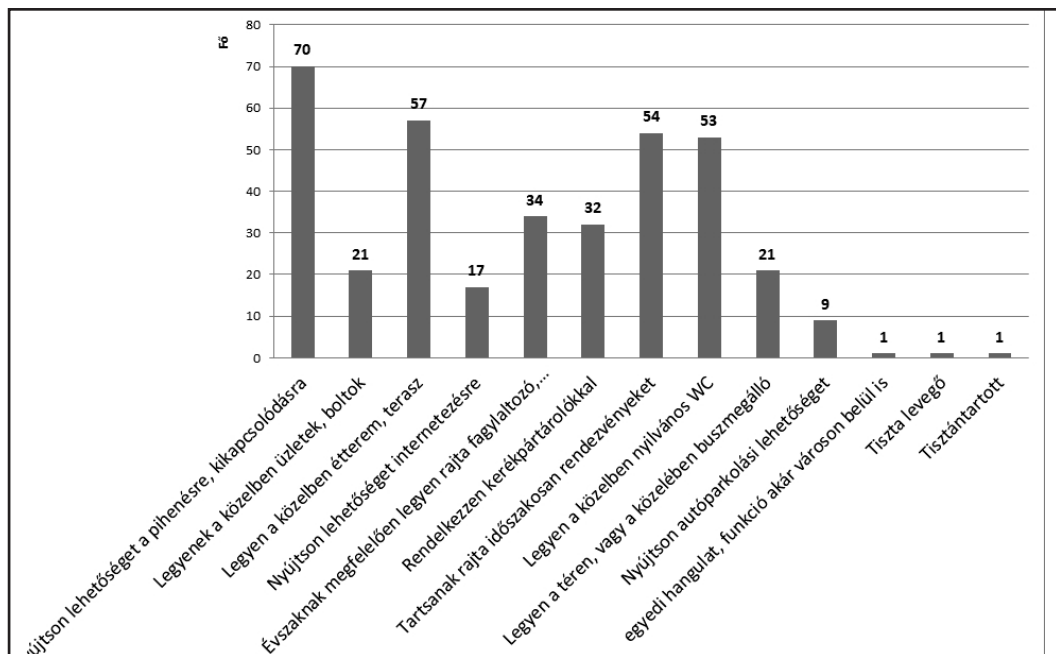
A következő kérdésnél arra kellett válaszolniuk a megkérdezetteknek, hogy melyek azok a szempontok, amelyeknek érvényesülniük kellene egy köztéren. A felsorolt lehetőségek közül legfeljebb ötöt jelölhettek meg a válaszadók. Ezek között olyanokat, mint például hogy milyen célt szolgáljon egy köztér, legyen-e rajta étterem vagy terasz, tartsanak-e ott időszakos rendezvényeket, legyen-e buszmegálló, vagy rendelkezzen-e kerékpártárolóval.

Az eredményekből kiderült (2. ábra), hogy a legtöbb-

ben azt szeretnék, ha a köztetek elsősorban pihenésre és kikapcsolódásra nyújtanának lehetőséget (83,3%), amit második helyen az éttermek és teraszok kialakítása követett (67,9%). A harmadik helyre került, hogy tartsanak rajtuk időszakosan rendezvényeket (64,3%), amitől nem sokkal maradt el, hogy legyen a közelükben nyilvános illemhely. A további szempontok közül a válaszadók kevesebb, mint fele (40,5%) szerette volna, ha az évszaknak megfelelően fagyaltalozó, vagy télen teázó lenne rajta, és még ennél is

kevesebben, hogy rendelkezzen kerékpártárolóval (38,1%). Az üzletek, boltok kialakítását ugyanakkora arányban jelölték be, mint a buszmegállót (25%) és ennél a kérdésnél is mindössze 20% szerette volna, hogy egy köztér rendelkezzen internet-hozzáféréssel. Amit a kérdőív kitöltői a legkisebb arányban támo-

gattak, az a parkolók kialakítása (10,7%) volt, az egyéb kategóriában pedig mindössze három fő adott meg további szempontokat, például a terek tisztántartásának fontosságát, a tiszta levegőt és az egyedi hangulatot, mint „funkciót a városon belül”.

2. ábra

A közterek használati és funkcionális igényei
(Forrás: saját szerkesztés, J. L.)

A kapott válaszokból egyértelműen kiderült, hogy az emberek számára nemcsak az a fontos, hogy egy köztéren pihenni tudjanak és betérni egy étterembe, hanem hogy bizonyos időközönként tartsanak rendezvényeket is ott. Napjainkban, különösen a nagyvárosokban, az év mindegyik évszakában szerveznek különböző fesztiválokat, rendezvényeket, programokat stb. Ezek közül különösen fontosak azok a programok, melyek közösségépítő funkcióval rendelkeznek, ilyen például a közösségi olvasás lehetősége is. A következőkben ezért két külföldi jó példa kerül bemutatásra a közösségi olvasásról.

Külföldi jó példák a közösségi olvasásra

The Uni Project

A *The UNI Project* (<https://www.theuniproject.org>) 2011. szeptember 11-én jött létre közösségi finanszírozású kampány segítségével New Yorkban. A

projekt célja kezdetben az volt, hogy egy hordozható olvasóteremet hozzanak létre a város közterein, parkjaiban, bevásárlóközpontjaiban és minden olyan közterületen, ahol erre lehetőség van (3. ábra). Az ideiglenes olvasótermek barátságosabbá teszik a városi környezetet, erősítik szomszédsági kapcsolatokat, és az ismeretszerzést a városi élet látható és élvezetes részévé teszik. Mára azonban a projekt már számos innovatív oktatási programot is kínál valamennyi korosztály számára, ugyanis kiegészült felfedező, rajzoló, megoldó és építő tevékenységekkel, melyeket a hivatásos szakemberek mellett önkéntesek is felügyelnek és koordinálnak. A felfedező program segítségével nemcsak a könyvekből lehet megismerkedni a természettudományokkal, hanem mikroszkópok, nagyítók és különböző minták is rendelkezésre állnak az érdeklődők számára. A rajzolóstudió lehetőséget biztosít a képzőművészeti anyagok használatára, a matematikai és a térbeli gondolkodást kívánó feladatok pedig a megoldó programon keresztül érhetők el.

Azok, akiket a mérnöki és a tervező tevékenységek kötnek le, szintén megtalálják számításukat. Akik pedig „csak” az olvasás kedvéért keresik fel a projekt egyedi tervezésű könyvesszokrényeit, továbbra is helyet találnak maguknak. Természetesen a projekt valamennyi eszköze, könyve és programja ingyenesen elérhető bárki számára.

A projektnek köszönhetően nőtt a könyveket és az oktatási eszközöket igénybe vevők száma. Az emberek jól érzik magukat a UNI projekt közösségében, melynek számos pozitív hatása volt olyan városi problémákra, mint a tanulmányi hiányosságok, a társadalmi elszigeteltség, és a közösségi fragmentáció. A projekt hatására nőtt az emberek közbiztonság érzete, ami különösen igaz volt a gyerekekre, a nőkre, és a családokra.

Az UNI projekt közösségi finanszírozással valósult meg, az alapítói *Leslie* és *Sam Davol* voltak, akik a mai napig vezetik a szervezetet teljes és részidős alkalmazottakkal, és több mint negyven önkéntessel. A forrásaik ma már több irányból is biztosítottak, ugyanis magánszemélyek, alapítványok, vállalatok, és a helyi kormányzat – benne New York kulturális ügyekért felelős osztályával – is támogatják a működésüket. Mindemellett további bevételeik származnak a programdíjakból és a könyvesszokrények eladásából. Ugyanis az egyedi tervezésű mobil könyvesszokrényeket a világon bárki megvásárolhatja, hogy a saját városában is létrehozasson hasonló projektet.

3. ábra

A UNI Projekt New York közterületein
(Forrás: www.theuniproject.org/photos)

A The UNI Project jövőbeli céljai között szerepel, hogy New York társadalmi szövetét tovább erősítse. Ugyanis a világ minden nagyvárosához hasonlóan New Yorkba is egyre többen fognak beköltözni, ami féltő, hogy tovább fogja növelni a már most is létező társadalmi és szociális problémákat. A szegényebb városrészekben élőknek is szükségük van a jobb és a biztonságosabb közterekre, valamint a fiataloknak és a családosoknak arra, hogy több ingyenes programot csinálhassanak együtt. A The UNI Project pedig egy olyan újfajta szolgáltatás, mely valamennyi városrészben élő ember ilyen irányú igényét képes kiszolgálni, így javítva az életminőséget. A helyi közösségek ennek köszönhetően jobban megbecsülve érzik magukat és ez által erősebben kötődnek a városhoz is. (<https://www.theuniproject.org/about/>)

StadtLesen

A *StadtLesen* egy innovációs műhelyprojektből indult útjára 2008-ban, így idén ünnepelte 10. születésnapját. A *Biblotels* projektet, melyből a *StadtLesen* kivált, 2007-ben *Sebastian Mettler* alapította azzal a céllal, hogy a különböző hotelekkel, szálláshelyekkel együttműködve olvasási lehetőséget biztosítson a turisták számára. Ezt követően kezdődtek el az első városi olvasás túrák is Ausztriában.

A *StadtLesen* lényege, hogy meghatározott időre (általában 4 napig) a város valamelyik közterét vagy parkját egyfajta olvasószobává alakítják át, ahol az úgynevezett könyvtornyokból, melyek több mint 3000 kötet tartalmaznak, bárki ingyenesen kivehet könyveket. (4. ábra). A *StadtLesen* célja, az olvasás népszerűsítése mellett, hogy felébressze az emberek gyakran elfeledettnek hitt képzelőerejét.

A projekt, mely az UNESCO osztrák bizottságának védnöksége alatt áll, ma már 26 európai, úgynevezett „olvasóvárosban” megtalálható Németország,

Ausztria, Svájc, Olaszország területén. (<https://www.stadtlesen.com/>)

4. ábra

StadtLesen Salzburgban a Mozart platon és az olvasótorony
(Forrás: <https://www.stadtlesen.com>)

Közösségi könyvszekrény

Közösségi könyvszekrények szinte már az egész világon megtalálhatók, többek között hazánkban is. Az olvasást hivatottak népszerűsíteni, és tartalmuk ingyenesen elvihető. „Csere” alapon működnek, vagyis bárki elvihet és betehet könyveket ezekbe a szekrényekbe.

Ezek a könyvszekrények bár nem kifejezetten közösségépítő céllal kerülnek kihelyezésre az egyes közterekre, mégis lehetőséget biztosítanak a közösségi olvasásra. Így akár egy parkban, vagy téren, ahol található ilyen könyvszekrény, családok, baráti társaságok is szervezhetnek olvasással egybekötött közösségi programokat.

Összegzés

A városban élő emberek számára egy köztér vagy egy park akkor válik vonzóvá, ha ott nemcsak pihenni lehet, hanem találkozni, ismerkedni, vagy akár szórakozni. A közterek esetében pedig különösen fontos az, hogy nyújtsanak lehetőséget különböző tevékenységek végzésére, és hogy időszakosan legyen rajtuk valamilyen rendezvény. Ugyanis a közösségi rendezvények tudnak a legjobban hozzájárulni ahhoz, hogy a különböző társadalmi és etnikai csoportok jobban megismerhessék egymást. Ezáltal nemcsak a helyi közösségek tudnak erősödni, hanem a lakosságnak a várossal való kapcsolata is szorosabbá válik. Ezért is különösen fontosak azok a rendezvények, melyek során az emberek nemcsak közösen élhetnek meg

valamit, hanem párbeszéd is kialakulhat közöttük. Ezeknek a rendezvényeknek a sorát erősítik a köztereken történő közösségi olvasások, melyekre külföldön már nagyon sok jó példát lehet találni.

A The UNI Project ma már az olvasáson kívül számos más tevékenység végzésére is lehetőséget nyújt, úgymint rajzolás, a természettudományokkal való ismerkedés, vagy matematikai és logikai feladatok megoldása. A projekt nagy népszerűségnek örvend a lakosság körében, ugyanis a játékos és szórakoztató ismeretszerzés lehetőségét juttatják el az egyes városrészekbe, teljesen ingyenesen. A 2011-es indulás óta számos pozitív változást értek el, ugyanis nőtt a gyerekek, nők és a családok közbiztonság érzete. Az ingyenes könyveknek köszönhetően a szegényebb negyedekben élők tanulmányi hiányosságai valamint társadalmi elszigeteltségük csökkent. Nem véletlen, hogy a szervezet jövőbeni tervei között is szerepel, hogy minél több kerületbe juttassák el New Yorkban a UNI Projektet.

Európában StadtLesen néven olyan projekt valósult meg, ami ma már 26 nagyvárosban működik. Célja a szabad ég alatti olvasás népszerűsítése mellett az emberek képzelőerejének felébresztése. Ennek eléréséhez általában egy közteret alakítanak át „olvasószobává”, ahol bárki ingyenesen válogathat a több mint 3000 kötetet tartalmazó olvasótornyok kínálatából. A StadtLesen óriási népszerűségnek örvend az emberek körében, amit jól bizonyít, hogy idén ünnepelte tízéves jubileumát, mindemellett pedig az osztrák UNESCO bizottság védnöksége alatt áll.

A The UNI Project és a StadtLesen is bizonyította azt, hogy a városi emberek számára a köztereken és parkokban végezhető közösségi tevékenységek pozitívan tudnak hatni egy egész városra. Ezért ezek az olvasással egybekötött kezdeményezések jó példaként szolgálhatnak valamennyi hazai város számára is. Érdemes lenne elgondolkodni azon, hogyan lehetne hasonló projekteket létrehozni Magyarországon, mindezek ugyanis hozzájárulhatnak ahhoz, hogy itthon is élhetőek maradjanak a városaink, ahol jó érzés közösségben, akár egy köztéren, vagy egy parkban az időt eltölteni.

Irodalom

GEHL, Jan: Élhető városok. TERC Kereskedelmi és Szolgáltató Kft., Budapest, 2014. 260 p.

<https://hu.vrachurolog.com/elheto-varosok-pdf-epub-kindle-olvassa-online/> [2018. okt.1 31.]

JÓNA László: Időben és rendeltetésben korlátozott városi terek problémáinak vizsgálata. Doktori értekezés. Széchenyi István Egyetem Multidiszciplináris Műszaki Doktori Iskola, Győr, 2016. (https://www.rkk.hu/rkk/publications/phd/jona_ertekezés.pdf)

MADDEN, Kathy: Hogyan varázsoljunk újjá egy közteret? Kézikönyv jól működő közösségi terek létrehozásához. Ökotárs Alapítvány, Budapest, 2008. 70 p.

THOMPSON, Catharine Ward: Urban open space in the 21st century. = Landscape and Urban Planning, 60. vol. 2002. 2. no. 59–72. p. <http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.463.2355&rep=rep1&type=pdf> [2018. okt. 31.]

StadtLesen projekt <https://www.stadtlesen.com> [2018. okt 3.]

The UNI Project - www.theuniproject.org [2018.okt. 3.]

5. ábra

*Nyár délutáni könyvolvasás Győr belvárosában
(Forrás: a szerző felvétele)*